

סימן כא - צפיה בסרט שצולם בשבת

שאלה

אני מלמדת בתיכון דתי, ועוסקת, בין השאר, בהוראת הנושא של הזרמים השונים של היהדות במדינת ישראל. רציתי להראות לתלמידי שלי סרט, שעוסק בזרמים אלו, ובין השאר, יש שם צילום של התנהלות של שבת בקהילה ריפורמית, כולל ראיונות עם המתפללים וכדומה. הסרט מאוד חשוב בעיני. האם מותר להראות אותו לתלמידים, או שזה איזושהי הנאה מחילול שבת?

תשובה

מצד הדין, נראה לי שאין איסור בעצם הקרנת סרט באופן כזה, שנעשית זמן רב אחרי השבת שבה צולמו חלק מהסצנות שבו, וכשהבעלים על הסרט המקורי בכלל אינם מודעים לכך שמקרינים אותו גם בכיתה הזו. מעבר לדיון ההלכתי, צריך לחשוב גם על הפן החינוכי. האם אנחנו שווים נפש כלפי חילול שבת, והאם אנחנו מוכנים להיות שווים נפש, וללמד את תלמידנו להיות שווים נפש כלפי העניין הזה.

בשאלה החינוכית, יש שיקולים רחבים. תלוי במצבם הרוחני של תלמידי שונים, ותלוי באופי הסרט המצולם, ובהיקף חילול השבת הכרוך בו. אילו היה מדובר בסרט שמוקרן במוצאי שבת, וברור שצולם בשבת, ולסרט אין ערך מצד עצמו, הרי שגם מהבחינה החינוכית, מן הראוי שלא להקרין אותו. אבל כשמדובר בסרט העוסק בנושא חשוב מצד עצמו, ורוב הסצנות אינן קשורות בכלל לשבת ולא צולמו בשבת, וההקרנה מתרחשת הרבה מאוד זמן אחרי השבת שבה צולמו חלק מאותן סצנות, נראה שבפן החינוכי יש סיבה טובה להקרנת הסרט.

נימוקים

א. יסוד הדין של הנאה מחילול שבת

התנאים נחלקו, בכמה מקומות בש"ס, מה הדין של מי שחילל שבת בשוגג ובמזיד. לדעת רבי מאיר, אם בישל בשבת בשוגג, התבשיל מותר באכילה מיד. ואם בישל במזיד, התבשיל אסור באכילה לכולם בשבת, ומותר במוצאי שבת מיד. ולדעת רבי יהודה, הדין חמור ב'מדרגה' אחת. כלומר, אם בישל בשוגג, התבשיל אסור באכילה בשבת, ומותר במוצאי שבת, ואם בישל במזיד, התבשיל אסור עבור המבשל עצמו לעולם, לאחרים מותר במוצאי שבת לאחר שעובר זמן שבו היה אפשר להתחיל לבשל אותו במוצאי שבת.

להלכה, פסק השולחן ערוך (או"ח שיח, א) כדעת רבי יהודה. בביאור הלכה (ד"ה המבשל) כתב, שבמלאכות דרבנן ניתן להקל כדעת רבי מאיר, בעקבות שיטת הגר"א.

נמצא, שמי שחילל שבת באיסור תורה במזיד, אסור לו להנות מחילול השבת שלו לעולם.

ב. הנאה מחילול שבת של מי שנעשתה עבורו המלאכה

המגן אברהם (סק"ב) דן בשאלה, האם מי שהאוכל נתבשל עבורו דינו כמו המבשל עצמו, שאסור לו לעולם ליהנות מהמלאכה, או כמו אחרים, שמותר להם במוצאי שבת. הדיון קשור לדין המופיע בשו"ע (יו"ד צט, ה) לגבי ביטול איסור לכתחילה :

אין מבטלין איסור לכתחילה.... עבר וביטלו, או שריבה עליו, אם בשוגג, מותר. ואם במזיד, אסור למבטל עצמו, אם הוא שלו, וכן למי שנתבטל בשבילו... ולשאר כל אדם, מותר.

הרי שמי שנתבטל עבורו, דינו כמו מי שביטל בעצמו במזיד.

אלא שהמגן אברהם דוחה את הדימוי. לגבי מי שנתבטל עבורו, הסיבה שאוסרים לו היא, שחוששים שמא יאמר לגוי שיבטל עבורו. וזה לא רלוונטי בנדון דידן, שהרי אם יאמר לגוי, יהיה אסור להנות מהבישול במוצאי שבת עד בכדי שיעשו, ונמצא שאין רווח במה שאומרים לגוי לבשל בשבת. ולכן, מסקנת המגן אברהם היא, שעבור מי שנתבשל בשבילו, דינו כמו שאר אדם, שמותר להם להנות ממלאכה שנעשתה בשבת מיד. וכן כתב גם המשנ"ב (שיח, סק"ה).

בשו"ת כתב סופר (אורח חיים נ) דן ביהודי שמנהל פונדק, ומבשל כל שבת אוכל, בחילול שבת. השאלה היא, אם מותר לאכול מהאוכל הזה במוצאי שבת. הוא מביא את דברי המגן אברהם, וכותב שהם לא שייכים בנדון שאלתו משני טעמים :

(א) אבל זה נראה לי פשוט, דדוקא במי שמבשל במקרה בשביל אחר גם שהוא לדעתו ורצונו, לא חיישינן שמא יצוה לאחר, דלא ישמע לו ולא שכיח... אבל בנדון שלנו שמבשל הפונדק בקביעות מידי שבת בשבתו לאחרים דמקפידין לאכול מבושל בן יומו, וזה פרנסתו של פונדק זה תמיד בחול ובשבת, בוודאי קנסא קנסו רבנן לאלו שנתבשל בשבילם כמו להמבשל עצמו...

(ב) ועוד אני אומר, אפילו אחרים שלא נתבשל לדעתם ורצונם או אפילו לאלו שלא נתבשל בשבילם כלל אסור להם לאכול מאותו התבשיל שנתבשל בשבת כדי להאכיל לאחרים כדי להרויח בו... לפי זה, אסור לאחרים לקנות ממנו משום לפני עיוור, ונקיטנא בקצרה, דנראה לי ברור, דמי שקונה מפונדק זה אחר השבת גם מי שלא נתבשל עבורו עושה איסור מסייע ידי עוברי עבירה לכל הפחות, ויש לחוש גם משום לאו דלפני עוור.

הנימוק הראשון של הכתב סופר הוא, שכאשר המבשל עושה זאת בקביעות כל שבת, יש לחשוש שמא יאמר לו היהודי שנתבשל עבורו שיבשל עבורו שוב. והנימוק השני שלו הוא, שיש בכך גם משום מסייע ידי עוברי עבירה, שהרי היהודי שמחלל שבת, עושה זאת כדי למכור את האוכל, ולכן אם אנשים קונים ממנו במוצאי שבת את האוכל שבישל, זה מעורר אותו להמשיך לבשל בשבת. כעין מקור לדברי הכתב סופר, הפרי מגדים (או"ח שכח, אשל

אברהם אות כב) כתב, שישראל מומר לעבודה זרה נחשב כגוי לעניין שצריך להמתין עד בכדי שיעשו עד שיהנו ממעשה שבת שלו, משום שיש לחשוש שמי שנהנה מחילול השבת שלו יבקש ממנו לעשות עוד, והוא יסכים.

דברי הכתב סופר הובאו להלכה בכמה פוסקים, ובניהם כף החיים (שיח, אות יב) וילקוט יוסף (שיח, סעיף ו). ודברי הפרי מגדים הופיעו גם הם בכמה פוסקים, ביניהם, הר צבי (או"ח קפג), מנחת יצחק (ט, לט) ושבת הלוי (ג, נד אות ב).

אמנם, בהר צבי (במקום אחר, או"ח א, קפ) כתב, שיש מקום לפקפק בדברי הכתב סופר, שכן יתכן לומר, שמציאות זו לא היתה שכיחה בימי חז"ל, והם לא גזרו במקרה של ישראל שמומר לחלל שבתות, ואף שהמציאות השתנתה, לא נוצרה גזירה חדשה. וכן באגרות משה (יורה דעה ב, מז) דן ביהודי מומר לחלל שבת בפרהסיא, וכתב בסוף התשובה:

ואף החלב שנחלב בשבת אין לאסור בחול אף שנחלב בשבילם, כדמסיק המגן

אברהם...שאף למי שנתבשל בשבילו מותר במוצאי שבת, עיין שם.

דלא ככתב סופר. כפי שנראה בהמשך, עוד פוסקים לא החמירו כמו הכתב סופר.

ג. הנאה ממראה וקול בעלמא

הגמרא במסכת כריתות (ו). אומרת, שאין איסור מעילה ב"קול מראה וריח". ופירש רש"י:

קול - הנהנה מקול הכנורות ונבלים של כלי שרת. ומראה - הנהנה ממראה יפה של

היכל. וריח - הקטרת.

לאור זאת, יש לשאול, אפילו לדרכו של הכתב סופר, אם בהנאה של הסתכלות בתכנית שצולמה בשבת, יש דין של הנאה ממעשה שבת.

בשו"ת הר צבי (או"ח קפג) דן בשמיעת שידורי רדיו שהודלק בשבת באיסור, וכתב שאיסור הנאה ממעשה שבת של יהודי ואיסור הנאה ממעשה שבת של גוי שונים באופיים. שכן, איסור הנאה ממעשה שבת של יהודי הוא איסור חפצא, ואילו איסור הנאה ממעשה שבת של גוי הוא איסור גברא, שקשור לכך שחוששים שמא יבקש מהגוי שיעשה בשבילו.

לאור זאת, כתב בהר צבי שם, שלפי דברי הפמ"ג שהזכרנו לעיל, בישראל מומר, שייכים שני הדברים, גם איסור החפצא, וגם איסור הגברא, שהרי בישראל מומר יש לחשוש שמא מי שבא להנות יאמרו לו לעשות עוד בשבילם. ולכן, אף שמצד איסור החפצא אין לאסור הנאה ממראה וקול, הרי שמצד הגברא, והחשש שמא יאמרו לו לעשות עוד בשבילם, יש איסור גם במראה וקול.

בדרך אחרת הלך ביביע אומר (ו, או"ח לד) שדן בכך באריכות, ומציין לדברי הגמרא בפסחים (כו). שאומרת שאף שאין מעילה בקול מראה וריח, יש בהן איסור, ואחרונים רבים כותבים שבאיסורי הנאה, אסור להנות גם ממראה, קול וריח. ולכן, גם בהקשר של קנס מעשה שבת, יש איסור הנאה ממראה קול וריח.

ד. הנאה מתכנית שהוקלטה בשבת

במקרה הרגיל בגמרא, מדובר באדם שנהנה מהחפץ שבו נעשתה המלאכה בשבת בעצמה, והשאלה היא האם מותר לאכול את התבשיל שהתבשל בשבת. או להנות מאור נר שהודלק בשבת זו ממש.

בנדון דידן, לא מדובר בהנאה מהחפץ שבו נעשתה המלאכה בעצמה. ההקלטה של הסרט נעשתה בחלקה בשבת. נערכה יחד עם הקלטות אחרות. נמצאת בכלל בקובץ דיגיטלי והעותק שבו משתמשים התלמידים, רחוק מאוד מהעותק המקורי שנוצר בשבת. מה יהיה הדין אם אדם צייר ציור בשבת, ומישהו העתיק את הציור אחרי שבת. האם זו הנאה ממעשה שבת?

במקרה שבו דן היביע אומר מדובר בשידור בהנאה במוצאי שבת מהקלטה שנעשתה בשבת עצמה. אף שהוא לא נחית לחלק בכך, מסתבר שמדובר דוקא כשנהנים בו זמנית, בשידור ההקלטה. וכך אפשר לומר, שאף שההנאה אינה ישירה, אלא תחנת השידור משרדרת למקלט בבית, והוא מציג תמונה, העובדה שזו מתרחשת בו-זמנית עם השידור, היא סוג של הנאה מעצם ה'חפצא' של קלטת הקלטת האירוע בשבת¹. מה שאין כן בנדון דידן.

בהר צבי שהוזכר לעיל (או"ח קפג) כתב להדיא, שאיסור מעשה שבת מצד עצמו הוא איסור חפצא, ומתייחס רק לחפץ המקורי. ורק בגלל שהוא מחמיר כשיטת הפמ"ג, וממילא יש גם צד של איסור גברא בנדון שאלתו, החמיר לאסור גם הנאה שאינה שימוש בחפצא, כשיש חשש שמא המומר יבוא לעשות שוב כדי שיהנו ממעשיו. ספק רב אם אפשר ליישם את דבריו לנדון דידן, שכן מדובר בהקרנה שמתרחשת רחוק מאוד ממועד הקרנת הסרט, ואילו בהר צבי דיבר על שימוש בשבת עצמה, במקלט רדיו שהודלק באותה השבת.

ובפרט, אם ההקרנה אינה בתשלום, הרי מי שצילם את הסרט בכלל אינו יודע מכך שמקרינים אותו כעת, ואין לו שום הנאה מכך².

אם כן, לדעת חלק מהפוסקים, אין לחשוש לדעת הכתב סופר. כך היא דעת האגרות משה, למשל. אבל פוסקים רבים אסרו לצפות בתכניות שצולמו בשבת. כך היא למשל דעתו של היביע אומר (שם), אור לציון (חלק ב, ל, א), וכך מסיק בפניני הלכה (שבת כו, סוף סעיף ז),

¹ קצת, על דרך הדמיון, מה שהתירו חלק מהפוסקים לשמוע קריאת מגילה וכדומה על ידי מיקרופון ורמקול, גם כשהשומע אינו שומע אלא את הקול האלקטרוני, שהוא בכלל לא הקול המקורי. פשוט שהם לא היו מתירים לשמוע הקלטה של קריאת מגילה, אבל כאשר שומעים את הקול של מישהו שמדבר כעת ממש, אלא שהקול מועבר באמצעים אלקטרוניים, יש מי שהחשיב את זה כמו הקול המקורי.

² כעין חילוק זה מופיע גם בדברים של הרב משה מלכה (והשיב משה סימן י). הוא נשאל שם על צפיה בתכנית שצולמה בשבת. וענה שמוותר. בתוך הדברים התייחס לדברי הכתב סופר:

דברי הכתב סופר מופנים לבעל מסעדה המבשל בזדון בשבת, על מנת לספק אוכל לקוחותיו בשבת, ולהרוויח על ידי כן. ולכן, הגם שמעשה שבת לא נאסר לאחרים במוצאי שבת, ראה הגאון לקנוס אותו, כדי שלא יהנו מעשיו... לא כן בנדון דידן, המסדרים אינם נהנים ממה שאחרים רואים, ולא אכפת להו אם יהנו האחרים... גם כאן, ספק רב אם ההנאה מהצפייה משפיעה באיזושהי צורה על מי שצילם את הסרט בעצמו.

ובפרט בנדון דידן, שחלק מהתכנית צולם בשבת, על אירועים שאי אפשר לצלם בימות החול כלל, שהרי באים לצלם את הנעשה בשבת בקהילה קונסרבטיבית וריפורמית, יש מקום להחמיר.

כאמור, בנדון דידן ישנם שיקולים נוספים לקולא: לא מדובר בהקרנה מיד במוצאי שבת, אלא זמן רב אחרי כן, ולא ב'חפצא' המסויים שנוצר בשבת, ובלי שיוצר הסרט מודע בכלל להקרנה המסויימת הזו³, ולכן נראה לי, שבצד ההלכתי אין בזה איסור.

---

³ ועוד יש להוסיף, שבעבר, צילום סרטים והקלטת תכניות היו כרוכים בחילולי שבת דאורייתא. אבל בגלל שינוי הטכנולוגיה האלקטרונית, בדרך כלל, צילום סרטים אינו כרוך בעבירות דאורייתא, מלבד עצם השימוש בחשמל, שגם הוא, לדעת פוסקים רבים אינו מלאכה דאורייתא מצד עצמו.